STK Raporu

Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu 2001-2011

Bu rapor Türkiye'de çocuk hakları raporlama STK girişimi tarafından hazırlanmıştır.

Teşekkürler

Bu rapor, Çocuk Hakları Raporlama Girişimi tarafından oluşturulmuştur, Adem Arkadaş-Thibert (Uluslararası Çocuk Merkezi –ICC) tarafından koordine edilmiş, Feray Salmam (İnsan Hakları Ortak Platformu), Turkay Asma, Hatice Kaynak ve Figen Paslı'nın (Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği), Berin Alaca Çanlı ve Selin Berghan'ın (ÖZGE-DER), Melda Akbaş, Ayşe Beyazova, Zeynep Kılıç, Gamze Durmuş'un (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Merkezi) ve Özlem Dalkıran'ın (Helsinki Yurttaşlar Derneği) ve daha pek çok kişi ve uzmanın katkılarıyla hazırlanmıştır.

Çocuk Hakları Raporlama Girişimi çok sayıda insan hakları ve kadın hakları örgütüne raporlarını ve bilgilerini paylaştığı için teşekkür eder.

Bu rapora katkıda bulunan STK'lar:

1. Uluslararası Çocuk Merkezi
2. İnsan Hakları Ortak Platformu (Ülke çapında 3 STK'yı kapsıyor.)
3. Ankara Çocuk Hakları Platformu (8 STK)
4. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği
5. İnsan Hakları Derneği
6. Akdeniz Zorla Göç Platformu
7. Helsinki Yurttaşlar Derneği
8. Mülteci-Der
9. İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi
10. Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi
11. Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği
12. Uluslararası Af Örgütü-Türkiye
13. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı
14. Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi
15. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
16. Gündem Çocuk! Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği
17. Uçan Süpürge Kadın Derneği
18. Çocukların Ticari Amaçla Cinsel İstismarıyla Mücadele Ağı (29 STK)

Raporla ilgili daha fazla bilgi için Adem Arkadaş-Thibert'le lütfen
adem.arkadas-thibert@cocukhaklariizleme.org adresinden iletişime geçiniz.

Bu rapor nasıl hazırlandı?

Bu rapor, bir dizi STK danışma toplantısı ve odak gruplarının yanında, 2008'den beri yüz elliden fazla çocukla yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla, Ankara Çocuk Hakları Platformu (Ankara'da Sekiz Çocuk Hakları STK'sı) ve İnsan Hakları Orak Platformu'na (Ülke çapında üç STK) dâhil STK'ların işbirliği ve Çocukların Ticari Amaçlı Cinsel İstismarıyla Mücadele Ağı gibi ağların katılımıyla hazırlanmıştır. Son üç ayda daha geniş bir STK topluluğunun görüşlerini ve alan deneyimlerini toplamak için bir web raporlama formu (www.ankaracocukhaklari.org/rapor) kullanılmıştır. Bu çabaların dışında birtakım STK'lar da eğitim, zorla göç, mülteci ve sığınmacı çocuklar, çocuk adaleti meselelerinde araştırma raporları sağlamıştır.

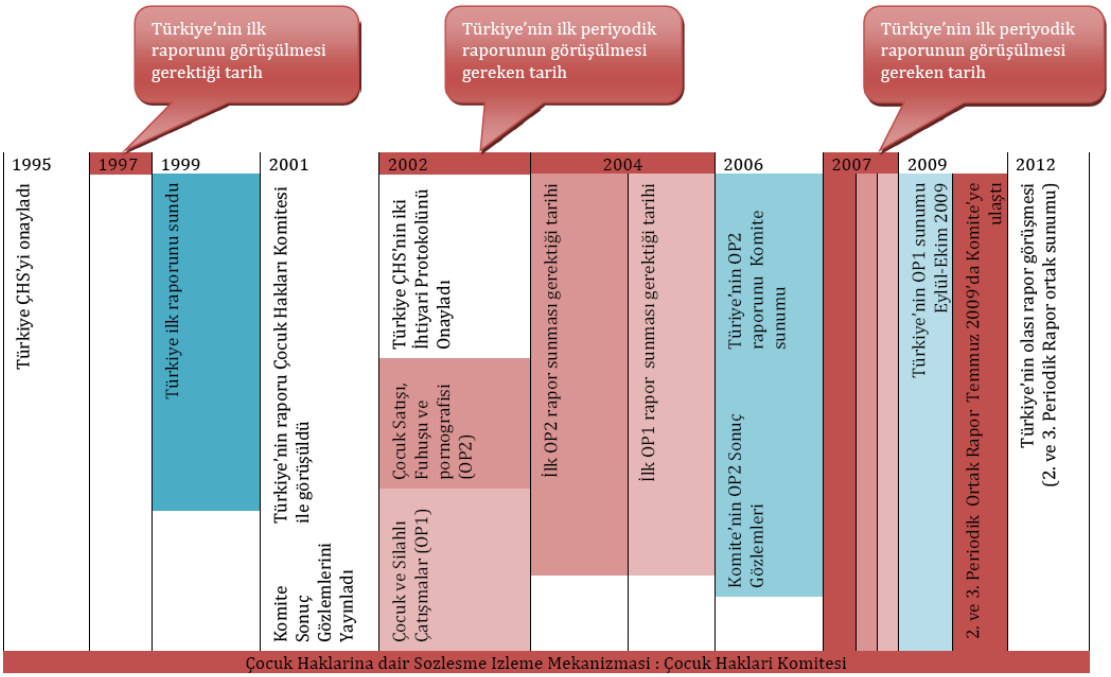
Arka Plan ve Genel Bakış

Bu rapor Türkiye'de çocukların durumunun anlaşılmasına katkıda bulunmak için yazılmıştır. Rapor, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'deki uygulanmasını kısaca incelemektedir; Türkiye'nin çocuk hakları kayıtlarında sürekli bir gelişme sağlanması için sürece katılan 41 STK'nın öncelik verdiği üzerine gidilmesi gereken kaygı verici sorunları ana hatlarıyla belirtmektedir.

Rapor, bir yıllık kapsamlı tartışmaların, araştırmaların, basın izlemesinin ve Ankara'da veya Türkiye'nin diğer yerlerinde çocuk hakları ve refahı, insan hakları, kadın hakları, engelli hakları üzerine çalışan 41 STK ve akademik kuruluşun hazırlıklarının ürünüdür.

Türkiye'nin hükümetleri ve STK'ları ÇHS'nin uygulanmasını etkili bir biçimde izlemek ve Türkiye'deki çocukların durumunu raporlamak konusunda şimdiye kadar başarısız olmuştur. Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK) gibi insan hakları izleme kuruluşlarına sunulacak başlangıç raporu ve onu izleyen periyodik raporların tesliminde geç kalınmıştır. Türkiye'nin ÇHS raporlarının kaydı aşağıda görülebilir:

Türkiye'nin Çocuk Hakları Raporlama Zaman Akışı

Son on yılda Türkiye'nin ÇHS uygulama taahütleri BMÇHK tarafından denetlenmemiştir ve bu nedenle Türkiye uluslararası hukuki taahüdünü yerine getirmemekle kalmamış aynı zamanda en savunmasız 25 milyon yurttaşı üzerinde uluslararası uzman gözetiminden ve onlara ilişkin önerilerinden yararlanma şansını iki kez reddetmiştir.

Türkiye son onbeş yılda hızlı ve önemli değişimler gerçirmektedir. Hızlı ve zorunlu iç göç, silahlı çatışma, hızlı kentleşme, bölgesel eşitsizlikler, ekonomik krizler, yoksulluk, genç nüfusun yüksek oranı, işsizlik, küreselleşme, bilgi teknolojileri, ev içi şiddet, çocuk yetiştirme gelenekleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, tutarlı çocuk ve gençlik politikalarının eksikliği ve yasal çerçevenin hepsinin Türkiye'deki çocukların durumu üzerinde ve özellikle savunmasız çocuk grupları ve bunların maruz kaldığı şiddet üzerinde etkisi vardır.

1999'da Türkiye'nin aday üyeliğinin kabul edildiği AB Tampere Zirvesi'nden beri AB'ye katılım gerekliliklerı doğrultusunda yapılan yasal ve idari değişiklikler yoluyla çocukları etkileyen ilerlemeler gerçekleştirmiştir. Bu tarihten beri AB'ye katılım için Kopenhag Siyasi Kriterleri olarak bilinen gerekliliklerin bir kısmını yerine getirmek için Türkiye Parlamentosu insan haklarının korunması sistemi ve ülkedeki durumu etkileyen geniş çaplı hukuki reformları kabul etmiştir. Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yeterince yerine getirdiğine karar vermiş ve 3 Ekim 2005'te Avrupa Birliği katılım müzakerelerini bazı koşullara tâbi olarak açmıştır. Kadın haklarının yanında sokak çocukları, erken yaşta evlilikler, çocuk emeği ve benzeri meselelerle ilgilenen çocuk hakları da bu koşullardan biridir. (Avrupa Birliği Konseyi, 2006). Ne var ki, bu reformlardan bir kısmı henüz uygulanmamıştır ve 1999'dan beri kabul edilen reformların bazıları da kağıt üzerinde kalmıştır.[1]

Raporun yapısı, Çocuk Hakları Komitesi'nin uyumlulaştırılmış raporlama kılavuzunu takip etmektedir.

1. genel uygulama önlemleri (ÇHS Madde 4, 42, 44/6)
2. çocuk tanımı (ÇHS Madde 1)
3. genel ilkeler (ÇHS Madde 2,3,6,12)
4. medeni haklar ve özgürlükler (ÇHS Madde 7,8,1,3,14,15,16,17,28/2,37/1-a,39)
5. aile ortamı ve alternatif bakım (ÇHS Madde 5, 9, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 25, 27/4, 39)
6. temel sağlık ve refah (ÇHS Madde 6, 18/3, 23, 24, 26, 27/1 ve 3, 33)
7. eğitim, boş zaman ve kültürel etkinlikler (ÇHS Madde 28, 29, 30, 31)
8. özel koruma önlemleri (ÇHS Madde 22, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37/1-b ve d, 38, 39, 40)

Genel Bakış

- 2001'den beri orta derecede ilerleme

Öneriler

- Anayasa ve kanunlar ÇHS'yle uyumlu olacak şekilde değiştirişmelidir. Bu gözden geçirme çalışmasını başlatmak için Adalet Bakanlığı'nın Türkiye Barolar Birliği'nin ve UNICEF'in Karşılaştırmalı İncelemesi kullanılabilir.
- Ulusal bir eylem planını da içeren bir çocuk hakları politikası Parlamento düzeyinde vakit geçirilmeden kabul edilmelidir. (Bir hükümet kurumu düzeyinde değil.)
- Çocuklar için/çocuklarla beraber çalışan kişilerin profesyonel eğitimine çocuk hakları eğitimi dahil edilmelidir.
- Çocuk hakları eğitimi çocukların okul müfredatına dahil edilmelidir.
- Devlet ÇHS raporu ve Komitenin Sonuç Gözlemleri yayılmalı ve ulusal eylem planlarına dahil edilmelidir.
- Bütçe Kanunu'nda değişiklik yapılarak

[1] AB'nin 2009 Türkiye Düzenli Raporu'na bakınız
http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Muzakerel
http://www.amnesty.org/en/region/turkey/report-2011
http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154455.
http://www.ohchr.org/EN/countries/ENACARegion/P

Genel uygulama önlemleri

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

İzlenmesi kolay bir **çocuk bütçesi** hâlâ yoktur. Çocuklara aktarılan bütçe kalemleri kolayca belirlenememektedir. Türkiye'de çocuklara ayrılan bütçenin izlenmesi kolay değildir çünkü çocuklara ilişkin veriler bazen ayrıca tutulmamaktadır ve genellike ilgili devlet kurumları tarafından yayınlanmamaktadır. Hükümet kuruluşlarının bütçeleri arasında; yakın zamanda kaldırılan ve yeni Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na dahil edilen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK), daha küçük kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Sağlık Bakanlığı'nın ve Adalet Bakanlığı'nın bütçelerinde çocuklar için hizmetlere ayrılmış, yayımlanan ve erişilebilir kalemler vardır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Merkezinin başını çektiği bir grup STK ve akademisyenin yaptığı yakın tarihli araştırma 2009'da sosyal koruma, sağlık, sosyal yardım ve hizmet harcamaların ayrılan merkezi hükümet bütçesinin GYH'nin yalnızca %13'ünü oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu rakam Avrupa Birliği ortalamalarının en az 13 puan altındadır. Bu miktar içinde GYH'nin yalnızca %1.3'ü yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusa sağlanan sosyal yardım ve hizmetlere harcamaktadır (Kamu Harcamalarını İzleme Platformu) [2]. Çocuk bütçesini takip etmek neredeyse imkânsızdır.

UNICEF için yapılan yakın zamanlı bir diğer araştırma da Türkiye'de yaşayan her dört çocuktan birinin yoksulluk içinde yaşadığını açığa çıkarmıştır[3]. Ayrıca, Türk Hükümeti'nin aldığı uluslararası finansal desteğin çocukların çıkarına en uygun şekilde nasıl harcandığına dair çok sınırlı bilgi mevcuttur.

Açık bir çocuk bütçesi olmadığı sürece Türkiye'de çocukların ekonomik ve sosyal haklarından doğan yükümlülüklerin artan bir biçimde gerçekleştirilmesinin izlenmesi mümkün değildir.

Sözleşme hâlâ geniş ölçüde bilinmemektedir, ÇHS okul müfredatına dâhil edilmemiştir ve okullarda ÇHS'den 5. sınıftan önce söz edilmemektedir.

Sonuç Gözlemleri geniş çapta yayılmıyor; devlet raporları halk için bilinir hale getirilmemektedir, şimdiye dek Sonuç Gözlemleri'ne ilişkin (yakın zamandaki Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi İhtiyari Protokolü ve Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol gözlemleri de dâhil) kamusal tartışma yapma olanağı sağlanmamıştır.

Madde 17, 29 ve 30'daki çekincelere ilişkin kaygıların üzerine uygulama ve kanunlarla büyük ölçüde gidilmişse de çekinceler sıkıntı bir konu olarak kalmıştır. Türkiye CEDAW'a koymuş olduğu ÇHS'ye koyduklarıyla benzer çekincelerini geri çekmiştir.

Her ne kadar ÇHS'yi Türk hukuk düzenine aktarmada hukuki ilerlemeler varsa da ÇHS'yle yasaların uyumlu hale getirilmesine ilişkin endişeler hala sürmektedir. UNICEF tarafından yakın zamanda yapılan bir incelemeye göre Anayasa'da değişitirilmesi gereken on ikiden fazla madde vardır. Buna ek olarak, ÇHS'yle uyumlu hale getirilmeleri için doksan beşten fazla kanununda önemli değişiklikler

[2] http://cocukcalismalari.bilgi.edu.tr/images/cocukkorumarapor.pdf (erişim tarihi: 5.6.2011)
[3] http://www.unicef.org.tr/en/content/detail/48/uneven-economic-development.html (erişim tarihi: 5.6.2011).

yapılması gerekmektedir[4]. Mevcut kanunların Türkiye'de çocuk haklarını nasıl ihlal ettiğine dair çocuk hakları etki değerlendirmelerinin acilen yürütülmesi gerekmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, ÇHS'nin uygulanmasını denetleme sorumluluğuyla yüklenmiş de olsa aşağıdaki sebepleredn ötürü Türkiye'de uygun bir çocuk koruma mekanizması yoktur:

- Hukuk ve politika çerçevesi oldukça dağınıktır ve bu yüzden çocuğu bütünsel olarak ele alan bir çocuk koruma sistemine elvermemektedir.
- ÇHS ulusal hukukuka aktarılmamıştır ve ulusal hukuk ÇHS'yle uyumlaştırılmamıştır. Adalet Bakanlığı 2009'da her ne kadar yargı reformu stratejisi ve eylem planı (http://www.sgb.adalet.gov.tr/yrs.html) açıklamışsa da ne strateji ne de eylem planı Parlamento'da kabul edilmiştir. Yargı reformu statejisi ve eylem planında çocuklara ayrılmış sadece bir bölüm vardır; bu da yalnızca, çocuk mahkemelerinin ve ıslah evlerinin sayısını arttırmakla sınırlıdır ve çocuğun korunmasının önleyici ve koruyucu yanlarını gözden kaçırmaktadır.
- Çocuğun korunmasının çeşitli yönleri, çocuğun gelişme ihtiyaçları ve hakları bütünsel olarak ele alınmadan farklı bakanlıklar ve hükümet kuruluşlarınca ele alınmaktadır, yükümlülükler yasal olarak açıkça bölünmediğinden hizmetler dağınık ve hizmet sağlayıcıları da sorumluluktan kaçabilmekte ve çocukları ihtiyaçlarını sürüncemede bırakacak ve haklarını ihlal edecek şekilde diğer kuruluşlara yönlendirebilmektedir.
- Çocukların erişebileceği şikâyet ve etkili çözüm mekanizmaları yoktur.
- Çocukları etkileyen konularda tasnif edilmiş veri sağlayacak hak tabanlı izleme mekanizması yoktur.

Korunmaya en çok muhtaç olan çocukların daha iyi korunmasını sağlayacak önlemler için erken uyarı verebilecek bir hak temelli çocuk istatistikleri ve veri toplama mekanizmasının kurulmasına acil ihtiyaç vardır. Çocukların durumuna ilişkin veri toplanmasında gelişmeler vardır ancak bunlar kamuya açık değildir, çeşitli hükümet birimleri arasında oldukça dağılmıştır ve bunların erişilmeleri zordur.

Uluslararası insan hakları hukuku hâkimler, savcılar ve avukatlar tarafından nadiren kullanıldığından ÇHS'yi çocuklara ilişkin yargı kararlarında kaynak olarak olarak kullananan mahkeme kararlarına erişim kolay değildir veya bu kararların yokluğu çekilmektedir.

Ayrıca, Türkiye'de çocukların erişebileceği şikâyet ve giderim sistemi yoktur. Bu tür bir sistemin yokluğu çocuklara karşı işlenen suçlarda ve yapılan ihlallerde cezasızlığı artırmaktadır. Hukuk devleti ve adalet kavramları çocuklar için uzak bir gerçeklik haline dönüşmekte ve buna karşılık çocukların kendi gelişen kapasitelerine uygun şekilde haklarını kullanmalarını engellemektedir. 2010'da yaşanan iki gelişme bu yetersizliğin giderilmesi için iki umut ışığı ortaya çıkarmaktadır: 1) Ombudsman kurumu yerine, çocuklar için bir genel müdürlüğü olan "Kamu Denetçiliği Kurumu" adlı kurumsal yapı 2) Herkesin bir hak ihlalinin giderilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilecek olması. Ne var ki, bu mekanizmaların nasıl kurulacağına dair hâlâ bir gelişme yoktur, Türkiye'deki çocukların hayatlarını etkileyecek her iki gelişmeye ilişkin süreçlere de ne STK'ların ne de çocukların katkısı olmuştur.

Çocuklarla/çocuklar için çalışan STK'lar ve çocukların kendileriyle çalışmalar hala oldukça keyfidir ve resmi bir çocuk ve sivil toplum katılım mekanizması yoktur.

---

[4] Tarhanlı, T., Gül, İ. I., İnceoğlu, A. A., Tokuzlu, L. B., Başalp, N., Karan, U., ve diğerleri. (2011). Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi. Ankara: UNICEF.

Devletin çocuklara ilişkin hak kategorilerinindeki uluslararası yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde bölgeler arasında ve içinde büyük eşitsizlikler vardır. Her ne kadar yakın zamanda Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yoksulluk göstergelerini uygulama girişimi varsa da çocukların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını olumsuz olarak etkileyen sorunların düzeyinin anlaşılması için gerçek bir ölçüm yoktur. Uluslararası ve ulusal yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle ilişkili olarak çocuk hakları reformunun ve çocuk gelişiminin sonuçlarının ne kadar gerçekleştiğinin ölçülmesi ve anlaşılması için devlet tarafından sağlanması gereken istatistiksel veriler uygun şekilde hazırlanmamıştır. [5]

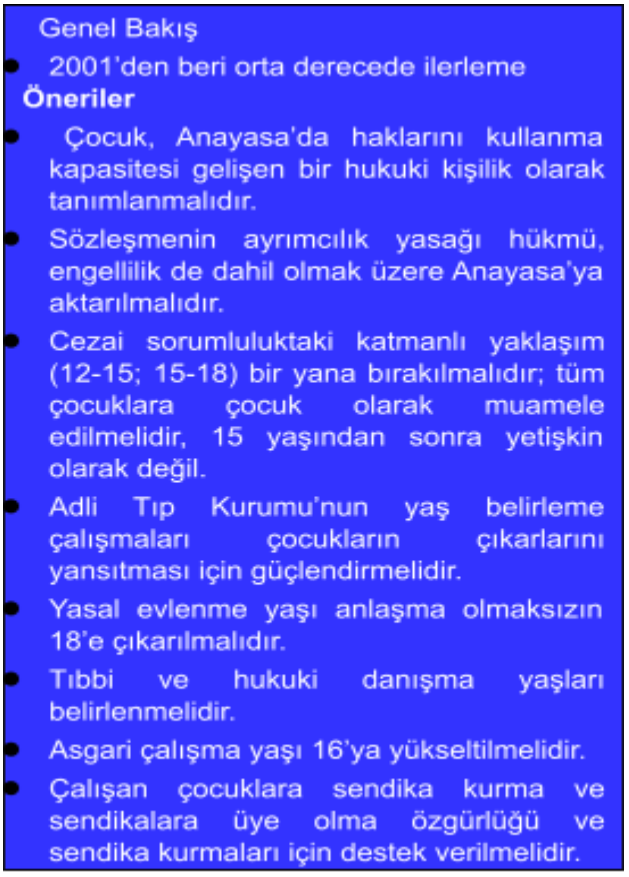
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) oldukça sınırlı bütçesi ve çalışan eksiğiyle tüm sosyal hizmetleri ve çocuk koruma hizmetlerini sağlama ve koordine etme görevinin yanında ÇHS'nin ve protokollerinin uygulanmasının izlenmesi çabalarının tümünü koordine etmekle görevlendirilmiştir.

Yeni bir gelişme birkaç hükümet kurumunun tek bir bakanlık altında toplanacağını ortaya çıkarmıştır: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Bu kurumlar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Özürlü Sorunları Genel Müdürlüğü'dür. Şeffaflık eksikliğinden ötürü, yeni bakanlığın nasıl çalışacağı ve önceki sistemde sağlanan hizmetlerin yeni bakanlığa nasıl aktarılacağı iyi anlaşılmamakta ve bilinmemektedir. Bu durum, bu sırada bir idari boşluk ve kadın sığınma evleri, alernatif bakım tesisleri ve özellikle çocuklar için kritik diğer hizmetlere bağımlı kişiler için endişe yaratmaktadır.

Çocuk Vakfı'nın önderlik ettiği ve SHÇEK tarafından desteklenen bir girişim, bir eylem planından ve buna bağlı bütçeden yoksun, oldukça paternalist, romantik ve belirsiz bir çocuk politikası tanıtmıştır. Bu politika STK'lardan ve UNICEF'ten sert tepki almıştır, STK'ların politikanın değiştirilmesi için yaptığı önerilerin hiçbiri politikayı hazırlayanlar tarafından dikkate alınmamıştır. Önerilerden biri çocukları sürece en başından dâhil etmek olmuştur. Çocuklara süreci etkileme şansı tanınmamış, çocukların anlamlı katkısını sağlama fırsatı feci şekilde kaçırılmıştır. Bu politika, bir Başbakanlık genelgesine ek olarak çıkarılmıştır. SHÇEK'in sorumluluklarını kaldıran ve kendi üzerine alan yeni Bakanlıkla beraber bu politikanın nasıl yerine getirileceği belli değildir.

[5] CEDAW ve ÇHS sonuç gözlemleri. Ayrıca bkz. "Türkiye'de İnsan Hakları" - Prof. Dr. Manfred Nowak, İşkence ve diğer zalimana, insanlık dışı ve onu kırıcı muamale ve cezalar Özel Raportörü (http://www.da-vienna.ac.at/userfiles/novak.pdf)

Çocuk tanımı

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

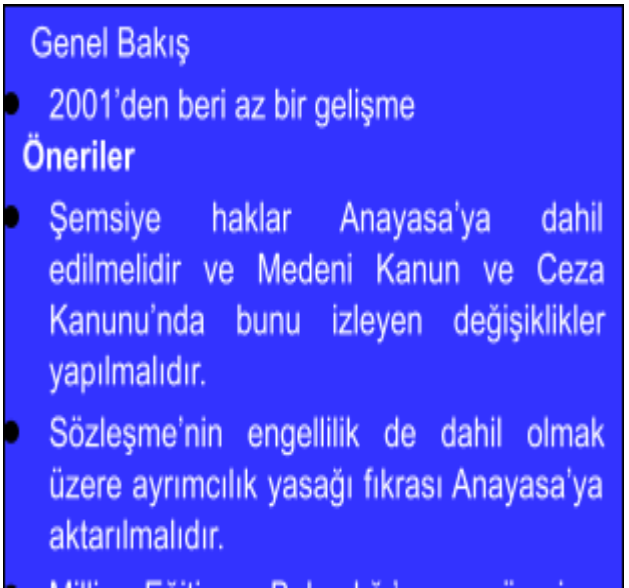
Her ne kadar çocuk iki kanun metninde (Çocuk Koruma Kanunu ve Ceza Kanunu) 18 yaşından küçük birey olarak tanımlanmışsa da Anayasa'da, kendi haklarını kullanma kapasitesi gelişen hukuki bir kişi olarak tanımlanmamıştır. Anayasal tanımanın yokluğu çeşitli kanunlarda hakların yerine getirilmesinde ve kanunların uygulanmasında çelişkiler yaratmaktadır.

Her ne kadar evlenme yaşı her iki cinsiyet için de on yediye çıkarıldıysa da evliliklerin %14'ünde evlenen kızlar 18 yaşının altındadır. (TÜİK ve BM Kadın raporu 2011)

Cezai sorumluluk yaşı 11'den 12'ye çıkarılmıştır ki bu Türkiye'de çocukların gelişim potansiyelini gerçekleştirmelerinde, eğitimden (İlk öğretim 15 yaşında sona ermektedir.) yoksulluğa, (Her dört çocuktan biri yoksulluk içinde yaşamaktadır.) sağlığa, (Büyüme ve gelişme sağlığına dair büyük endişeler vardır.) demokratik karar alma süreçlerine katılıma (Çocuklar 18 yaşına gelene kadar hiçbir demokratik karar alma sürecine katılamamaktadır.) pek çok olumsuz meselenin varlığı göz önüne alındığında hâlâ çok düşüktür.

Her ne kadar yasal çalışma yaşı 14 olarak belirlenmişse de 6-14 yaş arası çalışan çocukların sayısı 320.000 civarındadır. Çalışan çocukların sendika kurma ve sendikalara üye olma hakları yoktur. Bu meselelerin çözülmesi gerekmektedir.

Tek başına tıbbi ve hukuki danışma yaşı belirlenmemiştir, bu nedenle bu hizmetler buna uygun olarak düzenlenmemiştir.

Genel prensipler/Şemsiye haklar

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan az bir gelişme olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Her ne kadar yeni 2010 tarihli Anayasa'da yapılan değişikliklerle ÇHS şemsiye hakların bazı bileşenleri Anayasa'da yer alsa da bunlar sadece aile ortamına bağlıdır.

Anayasa'nın değişen 10. maddesi (eşitlik maddesi) Anayasa'ya ve dolayısıyla Türk hukuk sistemine sözde olumlayıcı eylem/pozitif ayrımcılık kavramını getirmektedir. Bu madde, aksine, çocuklara sosyal yardımda bulunmak için onları yaşlılar, özürlüler, şehit dul ve yetimleri, sakat ve gazilerle beraber ele almaktadır. Bu tür sosyal yardımlar Türkiye'de kanunda ve uygulamada hâlihazırda yer almaktadır. Değişik 10. madde çocukları mağdurlar için gözetim ve sosyal koruma konusu olarak ele almaktadır, hak sahibi olarak değil. Madde pozitif ayrımcılığın tanımını da yapmamaktadır.

Her ne kadar çocuk hakları STK'ları yeni Anayasa'da çocuk haklarının ayrı bir maddede yer alması için çağrıda bulunmuşsa da 41. madde (ailenin korunması hükmü) "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" olarak yeniden adlandırmış ve dolayısıyla çocuk haklarını aile birliğinin ve aile kurumunun korunması bağlamına oturtmuştur. Maddeye eklenen hüküm:

- Her çocuk,
  - korunma ve bakımdan yararlanma,
  - yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.
- Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

Yani ne çocuğun yüksek yararı, ne çocuğun kendini ilgilendiren kararlara katılım, ne de ayrımcılık yasağı açıkça Anayasa'da yer almamaktadır. Çocuğa karşı her türlü şiddetin her ortamda yasaklanması ise açık bir dille Anayasa'da yer almamış, sadece koruyucu tedbir olarak geçmiştir.

Anayasa'da eşitlikten söz edilmektedir ama Türk hukuk sisteminde hâlâ ayrımcılık tanımı yoktur ve hukuk sistemi ayrımcılığın yasaklanması tam olarak garanti altında değildir.

"Bir Göz de Sen Ol! Çocuk Ölümlerini Durdur!" [6] adlı sivil toplum girişiminin hazırladığı kampanya raporuna göre son on bir yılda 477 çocuk devlet güvenlik güçlerince öldürülmüştür. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV, 2011) bir başka STK raporu 241 çocuğun güvenlik güçlerince öldürüldüğünü öne sürmektedir, bunların yirmisi gözaltındayken, üçü tutukluyken, 72'si hukuk dışı öldürmeler sonucu, 128'i kara mayınları ve patlamamış askeri teçhizat sebebiyle, 18'i yargısız infaz sonucu öldürülmüştür[7]. Bu öldürmelerin çoğu Türkiye'nin doğusunda ve güneydoğusunda meydana gelmiştir.

Yakın zamanda yürütülen kızların okula kaydına ve namus cinayetlerine ilişkin halkı bilgilendirme kampanyaları ve bunların eşliğindeki yasal reformlar nedeniyle giderek azalmasına rağmen Türkiye'nin bazı bölgelerinde kız çocukların hâlâ eşya olarak görülmesi ve (zorla gerçekleştirilen) erken evlilikler düşünülmesi gereken bir meseledir.

Türkiye'de kız çocukların halk tarafından nasıl algılandığını ortaya seren başka vakalar da vardır. Örneğin, 2010'daki bir haber, Siirt'te (Türkiye'nin doğusunda) iki yıl içerisinde okul yönetimi de dâhil

[6] http://www.birgozdesenol.org/?p=136
[7] http://bianet.org/bianet/insan-haklari/130650-tihv-devlet-11-yilda-241-cocuk-oldurdu

olmak üzere yüz erkek tarafından ilkokulda okuyan dokuz kıza (dördü kardeş) tecavüz ediliğini ve kızların cinsel amaçla satıldığını bildirmiştir[8]. Bu tür suç ve ihlallere ek olarak Meclis Araştırma Komisyonu'nun namus cinayetlerine ilişkin raporu 2000–2005 yılları arasındaki kurbanların yaklaşık %16'sının çocuk olduğunu (%10 kız, %16 erkek) olduğunu ortaya çıkarmıştır. Belirlenen namus cinayetlerinin toplam sayısı iki bin civarındadır. [9]

Dünya Ekonomik Formu'nun (WEF) Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 2010 başlıklı raporunda kadın-erkek eşitliği sıralamasında oldukça alt sıralarda yer alan Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği insan hakları ve kadın haklarının temel mücadele alanlarından biri olduğu gibi çocuk haklarının da temel bir mücadele alanıdır.

Türkiye'de çocuk hakları alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliği yoğunluklu olarak; kız çocukların düşük okullulaşma, eğitime erişim ve ortaöğretime devam oranlarında ve kız çocuklarının erken evlendirilmesi sorun alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer sorun alanı, hanehalkı yoksulluğunun kız çocuklar üzerindeki yansımasıdır. Yoksulluğun yetişkin erkeklerden çok kadın ve çocukları etkilemekte olduğu bilinmekle birlikte, kız ve erkek çocukların bu durumdan ayrı ayrı etkilenme oranlarına dair istatistikî veri bulunmuyor oluşu, kız çocuklar açısından durumun vehametini görmeyi engellemektedir. Bununla birlikte kız çocukların eğitime devamsızlığı ve erken evlendirilmesi gibi sorunların önemli temellerinden birinin yoksulluk olduğunu gözlemlemek mümkündür.

Eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir sosyokültürel unsurdur. Çocukların günlerinin büyük kısmını geçirdikleri, düşüncelerinin ve algılarının biçimlendiği okulun, ders program ve materyalleri, öğretmen tutumları, okul yönetimleri bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak bir yapıya sahip olmadığı bilinmektedir. Kız ve erkek çocuklarda toplumsal cinsiyet eşitliği algısının oluşması ve pekişmesi için eğitim sisteminin tüm boyutlarıyla yeniden gözden geçirilmesi ve öğretmen ve okul yönetimlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir perspektifle güçlenmesi zorunludur.

Toplumsal cinsiyetçi ayrımın en çok ortaya çıktığı araçlardan biri görsel medyadır. Televizyon programlarının, reklamların ve özellikle çocuk ve gençlerin yoğun olarak kullandığı internet ortamının toplumsal cinsiyet ayrımı yaratan, eşitsiz ve kadını metalaştıran her tür içerikten arındırılması son derece önemlidir. Sadece çocuklara yönelik hazırlanan yayınların değil, çocukların kolayca ulaşımına açık olan yetişkin yayınlarının da izlenmesi (monitoring) ve ayrımcı ürünlerin engellenmesi gerekmektedir.

Bu kısımda toplumsal yaşamın her alanında görülebilen toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bazı temel alanlardaki varlığına değinilmiştir. Bu ayrımcılığı tersine çevirmeye yönelik anlık olmayan, sürdürülebilir çözüm önerilerinin oluşturulması ile bu çözüm önerilerinin ülke Çocuk Politikasında yer bulması ve garanti altına alınması, Türkiye'de insan hakları ve çocuk haklarının temel sorun alanlarından birini oluşturan toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve ortadan kaldırılması için zorunludur.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, okul müfredatı ve çocukların hayatlarının büyük bir kısmını geçirdiği okullar da dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda sıklıkla görülmektedir. Basın, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının tekrar üretildiği sektörlerden biridir. Türkiye'de basındaki toplumsal cinsiyet ayrımcılığı içeren unsurları izlemek ve bunlardan kurtulmak büyük önem taşımaktadır. Tüm bu değişimler Türkiye'deki toplumsal cinsiyete duyarlı çocuk politikasına duyulan acil ihtiyaçla bağlantılıdır.

Çocukların dinlenilme ve kendi hayatlarını etkileyen konularda katılımda bulunma hakkı hâlâ uzak gerçekliklerdir. SHÇEK'in, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir dizi girişimi

[8] http://www.cocukhaklariizleme.org/harita/reports/view/99
[9] http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1140_BOLUM%20I%20(0001-0153).pdf

de iyiniyet göstermekten veya yapmacık olmaktan öteye geçmemektedir. Çocukların demokratik karar alma süreçlerini etkileyebilecekleri mekanizmalar yoktur. SHÇEK'in olanak sağladığı İl Çocuk Hakları Çocuk ve Yetişkin Komiteleri'ne katılan çocuklar illerindeki kararları etkilemelerinin önündeki engeller karşısında duydukları hayal kırıklığını ifade etmiştir. [10]

Çocuğun en yüksek menfaati prensibi birtakım kanunlara konmuştur ancak kavramın hukuki ifadesi ve anlamı kanunlarda tanımlanmamış olduğundan prensip oldukça belirsizdir ve temenni düzeyinde kalmaktadır.

[10] Uluslararası Çocuk Merkezi 2007-2009 yılları arasında il çocuk hakları komiteleriyle çalışarak bir çalışma yürütmüştür.

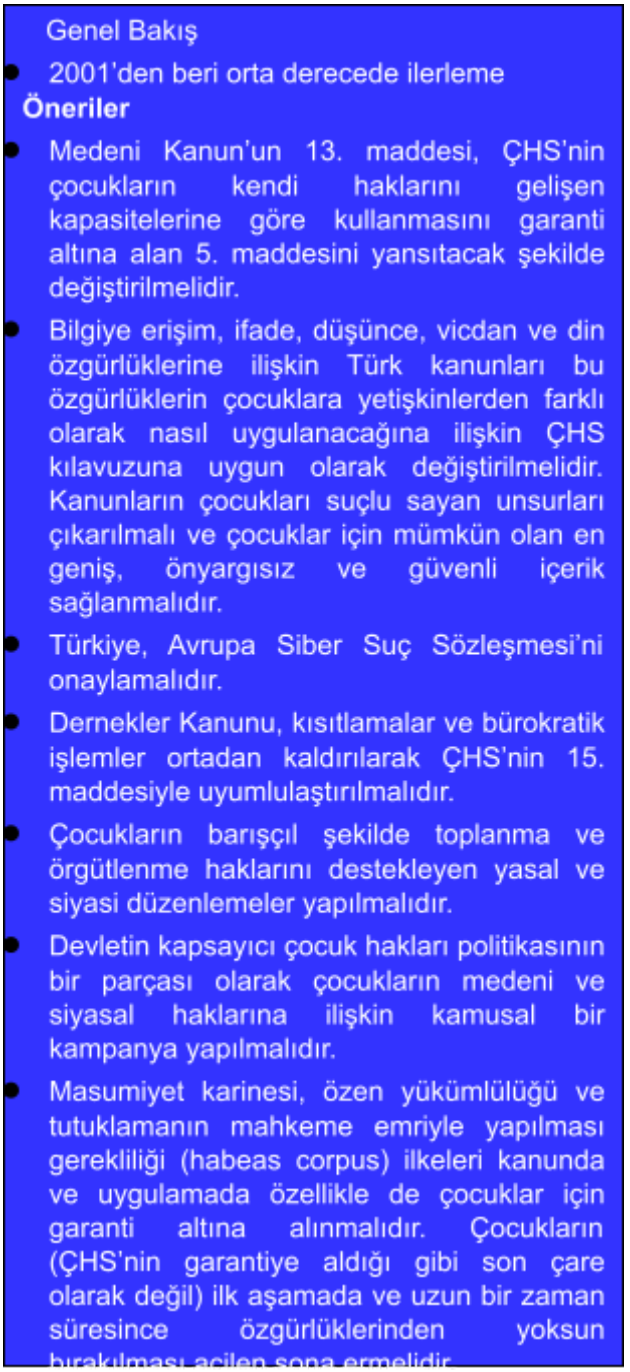
Medeni hak ve özgürlükler

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Medeni Kanun'un 13. maddesi ÇHS'nin 5, 12 ve 17. maddeleriyle hâlâ uyumlu değildir. Çocukların gelişen kapasiteleri kanunda tanınmakmaktadır ve çocuklar "akıl zayıflığı, akıl hastalığı, sarhoşluk" sebebiyle ayırt etme gücünden yoksun insanlar grubuyla beraber ele alınmışlardır. Bu ve benzer sınıflandırmalar çocuk haklarının genel olarak gerçekleştirmenin, çocukların katılımının ve çocukların tüm insan haklarına sahip insanlar ve hukuki kişilik olarak tanınmasının karşısında yasal savunmalar olarak öne sürülmektedir.

Türkiye Anayasası birkaç hükmüyle ifade özgürlüğünü tanısa da, Türkiye'de ifade özgürlüğü be çocuklar ne de yetişkinler için tam olarak garanti altındadır. İnsan Hakları Ortak Platformu'nun yakın tarihli bir çalışmasına göre on dört kanunda ifade özgürlüğünü kısıtlayan birtakım hükümler vardır. [11]

Çocukların ifade özgürlüklerini kullanabilecekleri ve kendi düşüncelerini üretebilecekleri bir ortam hazırlamak için hiçbir belirli politika olmadığından çocuklar da yetişkinlere göre düzenlenmiş kanunlardaki kısıtlamalara tâbi tutulmaktadır. Örneğin, 2009'da Atatürk hakkında şaka yapan 14 yaşındaki bir ilköğretim öğrencisi üç yıl hapis istemiyle ceza mahkemesinde yargılanmıştır. [12]

Türk hükümeti internet kullanımını kısıtlamak için "Türkiye'de Güvenli İnternet Hizmeti"ne ilişkin 22 Ağustos 2011'de yürürlüğe girecek yeni bir yönetmelik hazırlamıştır. Bu yönetmeliğe göre Türkiye'deki her bir internet kullanıcısı "aile paketi", "çocuk paketi", "standart paket" ve "yurt içi paketi" paketleri arasından bir internet filtre paketi seçmeye zorlanacaktır. Her paketin birbirinden farklı kısıtlamaları ve filtreleri vardır ve eğer hiçbir seçim yapılmazsa internet standart filtreyle filtrelenecektir. Bu yeni girişim bilgiye erişme hakkına daha fazla kısıtlama getirmektedir. Bu kanunla

[11] http://ihop.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=106&catid=13:yaynlar&Itemid=109
[12] Taraf gazetesi, 23.06.2009

pek çok bilgi kaynağı uygun bir araştırma yapılmadan engellenebilecektir. Türkiye, bu kanundan önce bile uygun mahkeme incelemesi yapılmadan YouTube ve Facebook gibi siteleri engellemiştir. [13]

Türkiye Anayasası'nın 24. maddesi ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesine göre din kültürü ve ahlak bilgisi Türkiye'deki ilk ve orta öğretim okullarında zorunlu bir derstir. İlköğretim birinci ve ikinci kademedeki öğretim müfredatı ve ilgili ders kitapları İslam bilgisine diğer dinlere ve felsefelere göre öncelik vermektedir. Diğer yandan, öğrencilere Türkiye'de ibadet edilem diğer din ve inançların günah çıkarma veya törensel özgüllüklerine ilişkin hiçbir bilgi öğretilmemektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne İslamiyetin Alevi mezhebine mensup bir babanın yaptığı başvuru (1448/04 Zengin Hasan ve Eylem, Karar Tarihi: 09/10/2007, Kesinleşme Tarihi: 09/01/2008) temelinde Mahkeme, Türkiye'deki din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin demokratik bir toplumda verilen eğitim ve öğrenciler dinlere eleştirel bir bakış geliştirmesi için gereken nesnellik ve çoğulculuk kriterlerine uymadığına ve 1 Numaralı Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Türkiye'den AİHM'in uygun bir genel önlem için verdiği belirli yönlendirmeyi de göz önünde tutarak, ilgili kanunlarını uluslararası insan hakları standartlarıyle uyumlu hale getirecek şekilde değiştirmesi ve bunun yanında kararın icrası için bir eylem planı sunması istenmiştir. Ne var ki, şu ana dek yetkililerce ne eylem planı ne de eylem raporu sağlanmıştır. [14]

Dernekler Kanunu'nda 2004 yılında yapılan değişikliklerle çocuklara dernek kurma özgürlüğü tanınmıştır. Kanuna göre, 15 yaşından büyük ve 18 yaşından küçük çocuklar velilerinin yazılı izniyle dernek kurabilirler. 12-15 yaş arasındaki çocuklar dernek kuramaz; ancak çocukların kurduğu derneklere velilerinin yazılı izniyle üye olabilirler. Bu mevzuat çocukların yetişkinlerim kurduğu derneklere üye olmasını ve yetişkinlerin de çocukların kurduğu derneklere üye olmasını yasaklamaktadır. Çocuk derneklerinin faaliyetleri de Dernekler Kanunu'yla kısıtlanmıştır. Kanun, derneklerin yetişkinlerce kurulmasına göre hazırlandığından, çocukların kuracağı dernekler de yetişkinlerin kurduğu derneklerin tâbi olduğu birtakım cezai hükümler ve bürokratik sorumluluklar içeren sürecin aynısına tâbidir. Örneğin, Türk Medeni Kanunu'na göre çocukların finansal ilişkileri yürütecek/üstlenecek hukuki ehliyeti bulunmadığından, dernek kurmanın finansal yükümlülükleri de çocuklarca ele alınamaz.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapalı alanlarda yapılan toplantılar için önceden izin alınmasını gerektirmemektedir. Ne var ki, Kanun açık havada yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşleri için düzenleme kurulunun oluşturulması yükümlülüğünü getirmektedir. (Madde 9) Kanunda düzenleme kurullarının üyesi olmak için yaş sınırı 19 olarak belirlenmektedir. Kanunun bu hükmü çocukların açık havada toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemelerini engellemektedir.

Bu iki yasal gelişmenin dışında, çocukların barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma özgürlüklerinin uygulamada alternatifleri yoktur. Bunun bir nedeni büyük ölçüde kültürel ve toplumsaldır, bu tür kanunlar çocuklar göz önünde tutularak düşünülmemiştir ve kanunların geliştirilme sürecine çocukların katılımı sağlanmamıştır. Toplumun genelinde ve politika üretenlerin, kanunları icra edenlerin ve uygulayanların gözünde çocuklar hukuksal kişiliğe ve medeni ve siyasal haklara sahip bireyler olarak görülmemektedir.

Özgürlüğü bağlayıcı önlemlerin son çare olarak uygulanması da oldukça sorunlu bir meseledir ve endişe sebebidir. Temel insan hakları ikelerinden; masumiyet karinesi, tutuklamanın mahkeme emriyle yapılması gerekliliği, tutuklama ve yargılama öncesinde, sırasında ve sonrasındaki özen

[13] Akdeniz Y ve Altıparmak K (2008). Internet: Restricted Access A Critical Assessment of Internet Content Regulation and Censorship in Turkey. http://ihop.org.tr/dosya/yayin/bw.pdf; ayrıca bkz. "Turkey slammed for 'ridiculous' Internet censorship" http://www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-slammed-ridiculous-internet-censorship-news-504608

[14] www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp

yükümlülüğü gereği gibi gerçekleşmemektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün Ocak 2011'deki istatistiklerine göre, çocuk tutukluların sayısı 1649 (gözaltındakiler hariç), hükmen tutuklu çocukların sayısı 308 ve hükümlü çocukarın sayısı 211'dir. Adli Sicil Kaydı ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün (2000-2009 istatistikleri) verilerine göre ortalama yargılama süresinin 350 günden fazla olduğu düşünülürse Türkiye'de binlerce çocuk uzun yargılama süresi boyunca ve bunun yanında yargılamadan ve hükmün verilmesinden önce özgürlüklerinden yoksun bırakılmaktadır. Güvenlik birimlerince alınan çocukların sayısı da zayıf çocuk adalet uygulamasının ve ayrı bir çocuk adalet sisteminin yokluğunun çizdiği tabloya yeni bir katman eklemektedir. 2007-2009 yıllarına ait istatistikler, güvenlik birimlerine götürülen çocukların sayısının 2007 yılındaki 57.980'den 2009 yılında 151.961'e çıktığını göstermektedir. 2009'da güvenlik birimlerine götürülen ve bir suçlamayla gözaltına alınan çocukların sayısı 68.344'dır; kabahatler, uyuşturucu kullanımı sokakta yaşamak/çalışmak, yasadışı çalışma çocukların güvenlik birimlerine götürülme sebebini oluşturan kategorilerden bazılarıdır.

Her ne kadar 5 yaş altında doğum kaydı olan çocukların sayısı artmışsa da, 5 yaş altı çocukların yaklaşık %10'unun doğum kaydı yoktur. Bu sorun özellikle çocuğun hayati hizmetlere erişimi nedeniyle ve çocuğun varlığının tanınmasına karşı köklü tutumların göstergesi olarak hala bir endişe sebebidir.

Aile ortamı ve alternatif bakım

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan az ila orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Genel Bakış

- 2001'den beri az ila orta dereceli gelişme

Öneriler

- Ev, eğitim ortamları ve kurumlar da dahil olacak ve eğitim, disiplin ya da ana-baba yetkisi gibi yasal savunmalara yer bırakmayacak şekilde çocuklara karşı şiddet her türlü ortamda açıkça yasaklanmalıdır.
- Aile destek programları ve yoksulları destekleyen makro ekonomik politikalarla kurumlarda bakılan çocuk sayısının azalması sürdürülmelidir.
- Alternatif ve kapalı bakım kurumlarının periyodik incelemeleri çocuk, insan ve kadın hakları STK'larının katılımıyla güçlendirilmelidir.
- Koruyucu aile sistemi bürokrasi azaltılarak güçlendirilmeli ve aynı zamanda yüksek koruma standartları sürdürülmelidir.
- Olumlu disiplin ve olumlu ebeveynlik programları getirilmelidir, mevcut erken dönem çocukluk ve çocuk gelişimi eğitim politikaları ve programları insan hakları, toplumsal cinsiyet ve şiddet içermeyen öğretim bakış açısından yeniden incelenmelidir.

Çocukları belirli tür şiddetten koruyan yasa hükümleri mevcuttur. Örneğin değiştirilen Anayasa'nın 41. maddesi "Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır." diye belirtmektedir. Ne var ki, Avrupa Konseyi standartlarına göre Türkiye'de çocuğa karşı şiddet evde, okullarda ve bakım yerlerinde açıkça yasaklanmamıştır. [15] Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, bedensel cezalandırmanın hukukiliği meselesini ilk kez 2001'de öne sürmüştür (Sonuçlara Ek XV-2). 2005'te Komite, evde bedensel cezalandırma yasklanmadığından Türkiye'deki durumu Sözleşmenin 17. maddesine uygun bulmamıştır (Sonuçlar XVII-2).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması'ndaki (UNVAC, 2006) önerileri takiben BM ve Avrupa Konseyi üyeleri çocuklara karşı şiddete 2009 sonuna kadar açıkça yasak getirmeleri istenmiştir. Türkiye bu öneriyi şimdiye dek uymamıştır.

UNVAC'ın bir diğer önerisi de çocuklara karşı şiddeti azaltacak bir ulusal eylem planının oluşturulmasıdır; Türkiye'nin şu ana dek çocuklara karşı şiddete ilişkin bir ulusal eylem planı yoktur.

Bu olumsuz görüntünün dışında onaylanması gereken ve güçlendirilecek alanlar yaratan birtakım olmulu gelişmeler de vardır. Örneğin, çocuk mağdurların ve kanunla çatışma içindeki çocukların korunmasına ÇHS'nin bazı prensiplerini dâhil eden Çocuk koruma Kanunu (ÇKK) 2005'te yürürlüğe girmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, 2005). Ne var ki, ÇKK çocukları şiddetten ve kurban edilmekten koruyacak caydırıcı hükümlere sahip koruyucu bir kanun değildir, tepkisel bir kanundur. Diğer örnekler değiştirilen Ceza Kanunu (T.C. Resmi Gazetesi 2004) ve Medeni Kanun'dur (T.C. Resmi Gazetesi 2002). Her ne kadar, ana babanın çocuk üzerindeki cezalandırma yetkisi Medeni Kanun'dan çıkarılsa da Ceza Kanunu m.232/2 ana babanın çocuğu disipline etme yetkisini, bu yetkiye herhangi bir açık sınırlama getirmeden korumuştur. Aynı şekilde, okulda bedensel cezalandırmaya karşı açıkça bir yasak yoktur ve bedensel cezalandırmanın hukuki durumuna ilişkin uyuşmazlık olmuştur. 2008'deki bir mahkeme kararı bedensel cezalandırmaya "eğitimsel değer" addederek bu uyuşmazlığı doğrulamıştır (Küresel Girişim, 2011) [16]. Çocuğa karşı şiddetin genel olarak kabul edilmesi ve kanunların uygulanmasının önündeki engellerle beraber bu tür yasal savunmalar bu alanda herhangi bir olumlu değişiklik yapmayı daha da zorlaştırmaktadır.

[15] http://hudoc.esc.coe.int/esc2008/document.asp?item=11
[16] http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/states-reports/Turkey.pdf

Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler konulu Başbakanlık Genelgesi (Başbakanlık, 2006) mevcut kanun ve politikaların uygulanmasındaki bazı güçlüklerin üstesinden gelinmesi için yayınlanmıştır. Genelgenin uygulanmasının ilk yılı, halkta farkındalık yaratma bakımından etki doğurmuştur; ilk yıldan sonra genelgenin uygulanması ve yürürlüğü ortadan kaybolmuştur.

Diğer bir politika meselesi de ilk ve orta öğretim müfredatı ve bunların içeriğinin şiddet döngüsünün yeniden üretilmesinin nedenlerinden biri olmasıdır. Tarih Vakfı, Türkiye'deki müfredattaki ders materyallerinin uluslararası insan hakları ilkeleri ve hukukuyla çelişkilerini anlamak için 2004 ve 2008'da iki karşılaştırmalı araştırma yapmıştır. Araştırma bulguları birbirine benzerdir: ders materyallerinin içeriği oldukça milliyetçi, yanıltıcı, önyargılı, ayrımcı, bilimsel değil ve düşmanlığa sevk edicidir (Tarih Vakfı, 2009). Her iki araştırmanın bulguları da yayımlanmış ve politika üreticileri ile Milli Eğitim Bakanlığı bürokrasisiyle paylaşılmıştır. Hükümetin benzer bir inceleme yaptığına ve yakın gelecekte çocukların insan haklarının müfredata dâhil edileceğine ve müfredatın şiddet içermeyeceğine dair hiçbir belirti yoktur.

Yakın zamanda Türkiye'de, her ne kadar aile içinde ve kadına karşı şiddete ilişkin ülke çapında çalışmalar ve ev içi ve okulda şiddete ilişkin oldukça yerel araştırmalar yapılmışsa da bunlar çocuklara karşı şiddete çok az ışık tutmakta yetersizdir ve küçük çocuklara karşı şiddeti aydınlatmakta daha da yetersiz kalmaktadır. Bir yandan da, Türkiye'de şiddet dilinin toplumdaki çocukların yetişkinlerle etkileşimleri ve basın aracılığıyla günlük hayatlarında ve evlerinde yer aldığı değerlendirmesine hiç kimse karşı çıkmamaktadır. Türkiye'de insanların şiddeti bir diyalog aracı olarak kullandığı doğrulanmaktadır. İnsanlar anlaşamadıkları konusunda anlaşmaya varamadıklarında şiddete yönelmektedir. Şiddete yalnızca ekonomik bakımdan dezavantajlı ailelerde değil aynı zamanda daha üst sosyo-ekonomik düzeylerde de sıklıkla rastlanmaktadır.

Yakın zaman önceki bir yuvarlak masa toplantısında önde gelen STK'ların, hükümet kuruluşlarının temsilcileri ve üniversitelerden araştırmacılar Türkiye'de çocuklara karşı şiddete ilişkin olarak aşağıdaki ifadeler üzerinde fikir birliğine varmışlardır (Uluslararası Çocuk Merkezi ve Bernard van Leer Vakfı, 2011):

- Çocuklara karşı şiddet her yerde görülmekte ve bu yüzden hayatın normal bir parçasına ve çocukların şiddet döngüsünü tetikleyen kötü davranışlarına dönüşmektedir.
- Geleneksel toplumsal roller, çocukları itaate zorlamaktadır. Küçük çocuklara bakmak ve eğitim sağlamakla yükümlü ana-babalar veya diğer yetişkinler çocuk gelişiminin özelliklerini bilmediklerinde çocukların davranışları toplumsal normlara karşı itaatsizlik olarak görüldüğünden çocuklar şiddetle karşılaşmaktadır. Çocuklar sıradan bir ev içi öge olarak görüldüğünden toplumsal güçleri de son derece kısıtlı kalmaktadır.
- Şiddetli davranışlar aşırı olduğunda, uç düzeydeki ekonomik eşitsizlik ve bunu izleyen yoksulluk söz konusu olduğunda şiddet yalnızca şiddetin en uç biçimleri anlamına gelmektedir. Çocuğu dövmek şiddet tanımına girmeyebilmektedir. İnsanların gördüğü, duyduğu ve okuduğu şeylerin arasında günlük şiddet marjinalleşmiş şiddet olmaktadır.
- Çocuğa karşı şiddet bir disiplin yöntemi olarak görülmektedir. Anne babaların çocuk yetiştirme ve eğitmeye ilişkin günlük uygulamalarında alternatif disiplin yöntemlerine ilişkin ya hiç bilgisi yoktur ya da çok kısıtlı bilgisi vardır. Çocuklarla beraber/çocuklar için çalışan profesyoneller, alternatif ve pozitif disiplin yöntemlerinden haberdar değildir.
- Şiddeti engelleyecek bütünsel bir toplumsal destek mekanizması ve sistemi yoktur. Çocuğa karşı şiddetin yaygınlığını, şiddetini, biçimlerini ve yerlerini ölçerek çocuğa karşı şiddet vakalarının üzerine gidilmesi için bir erken uyarı sistemi olarak çalışacak esaslı bir kayıt sistemi şeklinde izleme ve raporlama mekanizmaları yoktur.

2010 ylının başından beri Uluslararası Çocuk Merkezi (UÇM), Türkiye'de çocuklara karşı şiddeti raporlama ve izleme aracı olarak çalışmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde UÇM, internet haber basınında çocuklara karşı şiddet içeren haberleri toplamıştır. Son on beş ayda toplanan haberlerde toplam 2338 çocuklara karşı şiddet vakası belirlenmiştir. [17]

Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezi, Türkiye'nin 14 ilinde SHÇEK'le işbirliği içerisinde bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmada 14 ilde fiziksel istismara maruz kaldığı için SHÇEK tarafından kuruluşta bakıma alınan çocuk sayısı 416 olarak belirlenmiştir. Bu çocukların %8.7'si 0-8 yaş arasında ve devlet korumasına alınan tüm çocuklardan %42'si kız çocuklardır. Bu çalışma aynı zamanda, cinsel istismar nedeniyle koruma altına alınan çocukların ezici çoğunlukla kız çocuklar olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Çalışmaya göre fiziksel istismar nedeniyle kuruluşun bakımına alınan çocukların %21'i 0-5 yaş arasında ve korumaya alınan çocukların %42'si 6-12 yaş arasındadır. Çalışma, cinsel istismar sebebiyle kuruluşta bakıma alnan çocukların %63'ünün bir tür engeli olduğunu ve %11.3'ünün de kronik hastalıklarının olduğunu ortaya çıkarmıştır. Devlet korumasına alından çocukların %80-90'ının erken yaşlarda bir tür şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezi'nin bir başka araştırmasına göre Merkez'e fiziksel şiddet sebebiyle yönlendiren 153 çocuktan %17.6'sının büyük ailerlerden, %14.4'ünün de ayrılmış ailelerden gelmektedir. Merkez'in topladığı verilere göre bu çocuklardan %49 aile dışından birinin %50.3'ü de ailelerinden birinin fiziksel istismarına uğramıştır.

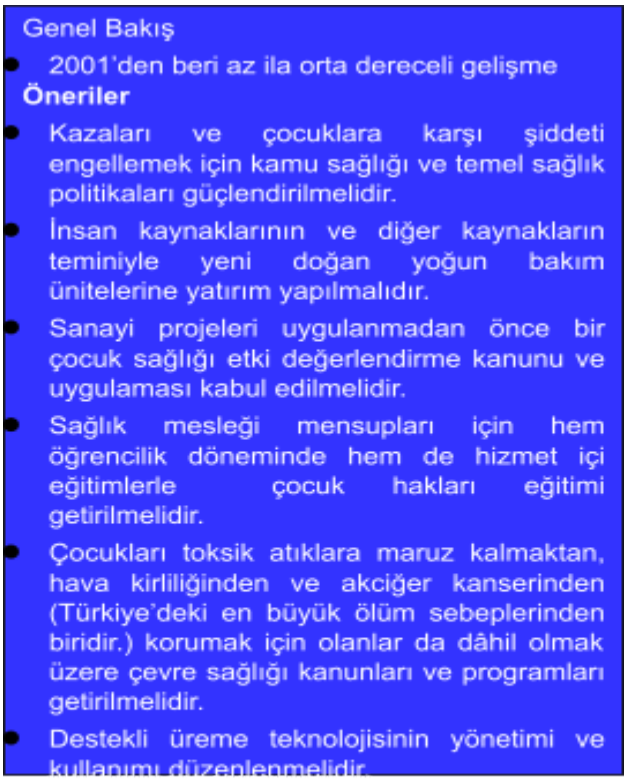
Tüm bu rakamlar çocuklara ilişkin kanunların icrası ve etkili hale getirilmesindeki zayıflığın Türkiye'deki çocukların korunmasına dair bir cezasızlık havası yarattığını göstermektedir. Bu meseleye çözüm getirilmeden, küçük çocuklara karşı şiddetin azaltılmasında başarı sağlanamaz.

Her ne kadar alternatif bakım yerlerindeki çocukların sayısında azalma olsa da, 10.000-14.000 civarındaki sayı, kurumlardaki çocukların çoğunun ailelerinin olduğu düşünüldüğünde hâlâ yüksektir. Aile destek programları, yoksulları destekleyen makroekonomik ve mikroekonomik önlemler, olumlu ebeveynlik uygulamaları politika ve programlardaki öncelikler olmalıdır.

Alternatif bakım yerlerinden, koruyucu ailelerden ve kapalı kurumlarda bakım yerlerinden kaçan çocukların sayısı dikkat çekici şekilde artmıştır; İçişleri Bakanlığu'nın istatistiklerine göre 2007'de 47 çocuk kaçarken 2009'da 827 çocuk kaçmıştır. Bu artışın sebepleri henüz araştırılmamış ve giderilmemiştir.

[17] Bkz. www.cocukhaklariizleme.org/harita

Engellilik, temel sağlık ve refah

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Türkiye'de her yıl 1.300.000 doğum gerçekleşmektedir, bunların 100.000'i yüksek risk taşıyan doğumlardır ve doğum sırasında (peri-natal) ve yeni doğan yoğun bakım servisleri gerektirmektedir. Türk Milli Pediatri Derneği ve Türk Neonatoloji Derneği'ne göre, bu tür bir talebe karşılık olarak Türkiye'de yalnızca 600 civarında yeni doğan uzmanı vardır. Yüksek risk taşıyan ve prematüre doğumların sayısı, kontrolsüz ve düzensiz olarak artan destekli üreme teknolojisinin hızlı ilerlemesi nedeniyle çoğalmaktadır. Bu yeni gelişme, bilgilendirme ve farkındalık kampanyaları, doğum sırasında ve yeni doğan sağlığına ilişkin eğitim, yeni doğanlar için geliştirilmiş ve uzmanlaşmış ambulans hizmetleri, hastaneler ve sağlık klinikleri arasında doğum sırası ve yeni doğan ağlarının oluşturulması da dâhil olmak üzere çok yönlü bir karşılık gerektirmektedir. Son üç yılda, yeni doğanların hayatlarını kaybettikleri veya hayatlarının tehlikeye atıldığı vakalar bir hastaneden diğerine nakledikleri sırada ya da boş bir kuvöz bulunana kadar yaşanmıştır. Yeni doğan bakım servislerinin standartlaştırılması tamamlanmamış olmakla beraber bu servisler kalifiye çalışanlar olmadan açılmıştır. Bu tür sorunlar yüzünden Türkiye'deki bebek ölümlerinin (0-1 yaş arası) çoğu (yaklaşık %49'u) yeni doğan evresinde gerçekleşmektedir. Bebek ölümlerinin dörtte biri doğuştan gelen anomaliler sebebiyle gerçekleşmektedir. Bebek ölümlerinin yaklaşık %20'sine enfeksiyonlar sebep olmaktadır. [18]

Türkiye'de yeni doğanlara ve bebeklere ilişkin bir diğer sorun da Anne Sütü Muadillerinin Pazarlanmasıyla İlgili Uluslararası Yasa'ya uyulmamasıdır. Yasanın uygulanması güçlendirilmeli ve izlenmelidir. [19]

Sağlıkta Dönüşüm Programı, yakın zamanda önleyici sağlık hizmetlerinin yerel düzeyde sunulduğu ana-çocuk sağlığı merkezlerini neredeyse kapanma noktasına getirmiştir. Her ne kadar önceki nüfus temelli önleyici ve temel sağlık hizmetleri sisteminin sorunları varsa da, yeni aile sağlığı merkezleri modelinde önleyici ve temel sağlık hizmetlerinden, kısmen özelleştirilmiş tedavi edici sağlık hizmetlerine geçiş endişe yaratmaktadır.[20] Aile sağlığı merkezlerinde, sağlık eğitimi ve önleyici halk sağlığı uygulamalarına ilişkin hiçbir kolaylaştırma yer almamaktadır.

[18] Tezcan S ve Özcebe H (2003). Türkiye'de bebek ve 5 yaş altı çocuk ölümleri. 47. Milli Pediyatri Kongresi
[19] Yurdakok, Murat (2008). Ülkemizde Yenidoğan Bebekler Sorunu ve Çözümleri için Öneriler. Türk Neonatoloji Derneği.
[20] Kamu Sağlığı Uzmanları Derneği, 2011.

Her ne kadar, Sağlık Bakanlığı bünyesinde çocuklara yönelik birtakım koruyucu sağlık programları yer almaktaysa da erken çocukluk döneminde sağlıklı gelişimi izlemek için bütünsel bir bir program yoktur.

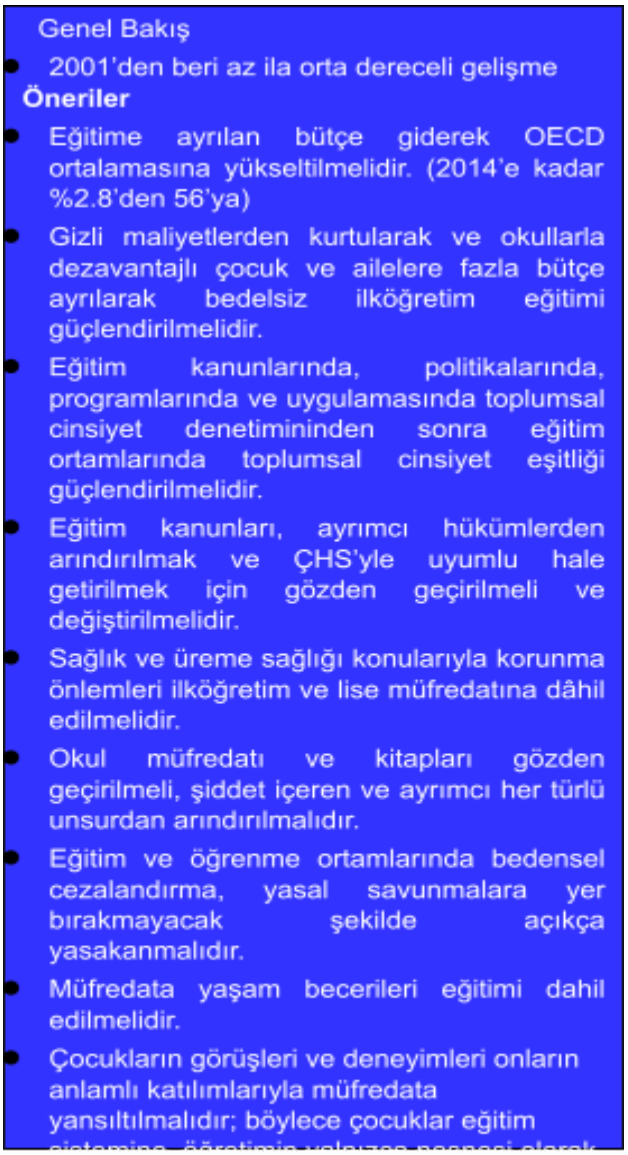
Bir diğer endişe konusu da ergen sağlığı ile cinsel sağlık ve üreme sağlığıdır. Türkiye'de gençlik dostu uzmanlaşmış sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyan 12-13 milyon civarında ergen vardır. Türkiye'nin 23 ilindeki 38 gençlik danışma ve sağlık merkezi gençlerin şiddetle ihtiyaç duyduğu danışma hizmetlerini vermekte yetersiz kalmaktadır. Yakın tarihli bir araştırma Türkiye'de gençlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığına ve diğer sağlık ihtiyaçlarına ilişkin çok az bilgi sahibi olduğunu, ergenlerin bu merkezlerin mahremiyetine çok az güvenleri olduğundan gençlik ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı merkezlerine gitmekten çekindiklerini ortaya çıkarmıştır[21].

2002'de ülke çapında yürütülen engelli araştırmasına ve bunun 2006'daki inceleme raporuna göre Türkiye'de 460.383 engelli çocuk bulunmaktadır. [22] Bunlardan 378.743'ü ilköğretim yaşındadır. Bu çocuklardan 173.507'si okula gitmektedir[23]. Bu; engelli çocukların üçte ikisinin eğitim hakalrından faydalanamadıklarını ve bu yüzden de sağlık hakkı da dâhil olmak üzere diğer haklarını da kullanamadıkları anlamına gelmektedir.

[21] 2007 Türkiye Gençlik Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Raporu
http://www.nd.org.tr/custom/odesismc/Ingilizce_rapor.pdf
[22]Başbakanlığa Bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı http://www.ozida.gov.tr/?menu=arastirma&sayfa=ilerianaliz
[23] http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf

Eğitim, boş zaman ve kültürel etkinlikler

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Eğitim için ayrılan kamusal ödenekler hâlâ yetersizdir, örneğin Türkiye kişi başına düşen milli gelirinin yalnızca %14'ünü ilk öğretime ayırmaktadır ve Milli Eğitim Bakanlığının Gayrisafî Yurtiçi Hasıla'daki yeri yalnızca yüzde 2.8'dir, bu rakam OECD ülkeleri arasındaki en düşük orandır. [24]

Türkiye'de herkes için ücretsiz eğitim Anayasa'da yasal güvence altına alınmış olsa da gizli ve aleni ücretler ailelerin üzerinde ekonomik baskı oluşturmaktadır.

Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu girişimine göre 2008-2009 eğitim yılında 360.000 öğrenci liseleri bırakmıştır.

2010'da TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından açıklanan Erken Yaşta Evliliklere dair Mart 2009 raporuna göre, 675 kız evlenmek için ilkokulu bırakmıştır. [25]

Türkiye'de eğitim sistemindeki dolaylı ayrımcılık endişe vericidir. Eğitim Reformu Girişimi'nin Eğitimde Eşitlik 2009 raporu Türkiye'deki en yüksek ve en düşük beşte birlik dilimler arasında yaklaşk yüz puanlık fark olduğunu göstermiştir. Eğer bir kişi sosyo-ekonomik olarak en yoksul çevreden geliyorsa onun bir yüksek öğretim kurumuna girme olasılığı yalnızca %0,45'ken sosyo-ekonomik olarak en yüksek beşte birlik dilimdeki gruptan gelen bir kişinin yüksek öğretim kurumuna girme olasılığı %28,04'tür.

Aynı doğrultuda; OECD'nin Uluslararası Öğrenci Değerlendirme (PISA) 2009 Raporu, ilköğretimin sonunda (on beş yaşlarında) çocukların temel matematik ve dil becerilerinden yoksun olduğunu ortaya çıkarmıştır. PISA 2009 bulgularına göre Türkiye'de on beş yaşındaki 20 çocuktan 8'i basit bir matematik problemini çözememektedir.

Demografi Derneği'nin 2007'de yaptığı bir araştırmaya göre 15-19 yaş arası kız çocuklardan %40'ı ve erkek çocuklardan %25'i okula gitmemektedir ve iş gücüne de katılmamaktadır. Aynı araştırma 15-19

[24] Sabancı Üniversitesi Eğitim Raporu Girişimi, İzleme Raporu 2009 ve 2010 http://erg.sabanciuniv.edu/en/yayinlar; Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri: http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf

[25] http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf

yaş grubundakilerin %75'inin boş zamanlarını alışveriş merkezlerinde geçirdiklerini ortaya çıkarmıştır [26].

Türkiye'de okullarda şiddete sıklıkla rastlanmaktadır. Okullardaki şiddete ilişkin kamuoyunun bakış açısı medyanın uç olaylara odaklanmasıyla aydınlatıldığı için şiddetin daha sıradan türleri bildirilmemekte ve bu yüzden tolere edilmekte hatta belki de halk, resmi politika ve kanun tarafından bu tür şiddetin de çalışmaya, irdelemeye, tartışmaya değer olduğu göz ardı edilmektedir. 2006'da okullardaki birktakım sert şiddet olaylarından sonra yapılan meclis araştırması, okullarda öğrencilerin fiziksel (%22), sözlü (%53), duygusal (%36,3) ve cinsel (%15.8) şiddetle karşı karşıya kaldığını göstermiştir; hiç kimse şiddete okullarda bu kadar sık rastlandığını bilmemekteydi. Okulda şiddete ilişkin meclis araştırma raporunun yayımlanmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı okullardaki şiddete çözüm getirmek için bir stratejik plan çizmiş (2006-2011+) ve sorununun boyutlarını anlamak ve çözüm aramak amacıyla küçük çaplı araştırmalar yapmıştır. Stratejik planda yer alan eylemlerin yalnızca küçük bir kısmı gerçekleştirilmiştir. Uygulanan eylemler de sorunu çocuğun kendisi veya aile olarak tanımlayan anlayışı yansıtmaktadır; oysa okullardaki şiddet düzeyleri ve biçimleri genellikle ülkelerdeki, topluluklardaki ve ailelerdeki şiddet düzeylerini yansıtmaktadır.

Okullardaki şiddet, egemen siyasal ve sosyo-ekonomik koşulları, toplumsal yaklaşımları, kültürel gelenekleri ve değerleri, kanunları ve kanunun uygulanmasını yansıtmaktadır. Türkiye'deki yakın tarihli akademik araştırmalar bu gerçeği yansıtmaktadır. Örneğin, Türkiye'de 2006 yılında 3725 beşinci ve altıncı sınıf öğrencisiyle yapılan bir araştırma çalışması, düşük gelir düzeyinden orta-üst sınıf gelir düzeyine kadarki sosyo-ekonomik durumdaki okul çağındaki çocuklardan %74'ü hayatlarında en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldıklarını ve %43,4'ü de son on iki ay içerisinde fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Şiddet görenlerin kendi bildirimlerinden çıkan sonuçlara göre, Türkiye'nin doğusundaki çocuklar arasında fiziksel şiddete kurban olma oranı endişe verici derecede yüksektir ve bu kurbanların dikkate değer bir oranı şiddeti bir çözüm yolu olarak onaylamaktadır (Deveci, S. E., Y. Açık, ve diğerleri (2008)).

Diğer bir çalışmada, hem öğrencilerin hem de okul çalışanlarının bir konuda anlaşmazlığa düştükten sonra şiddete başvurma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Bu kişiler şiddetin engellenemeyeceğine inanmaktadır. Bu bulgu, öğrenilmiş bir çaresizliğe işaret etmektedir. Bu nedenle, öğrencilere ve okul çalışanlarına sorun ve uyuşmazlık çözme, iletişim becerileri, şiddet içeren durumları engelleme, yardım arama becerileri gibi temel yaşam becerileri kazandırılmalıdır (Altun, S. A. and O. E. Baker (2010)).

Bu belirleyici akademik çalışmaların dışında, çocukların insan haklarının uygulanmasını izleyen uluslararası ve ulusal kuruluşlar da okullardaki şiddetin üzerine gidilmesi için müdahale gereğine dikkat çekmektedir. Örneğin, Türkiye'nin 2010 AB İlerleme Raporu; okullardaki şiddet meselesinin, eğitim kurumlarındaki şiddetle mücadele stratejisinin kısıtlı olarak uygulanmasının, uygulamanın izlenmesindeki eksikliğin altını çizmiş ve ilgili kuruluşlara daha güçlü bir kararlılık göstermeleri ve kendi aralarında koordinasyonda bulunmaları çağrısında bulunmuştur.

Eğitim Reformu Girişimi'nin AB tarafından finanse edilen eğitim hakkına ilişkin projesi "Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar: Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirimesi", okulda şiddetin Türkiye'de açıkça yasaklanmadığına işaret etmiştir (Karan 2009). Avrupa Konseyi ve Çocuklara Yönelik Tüm Bedensel Ceza Uygulamalarına Karşı Küresel Girişim de aynı gözlemde bulunmuştur.

[26] http://www.nd.org.tr/custom/odesismc/Ingilizce_rapor.pdf

Eğitimdeki bir diğer boşluk da, okullardaki sağlık, cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimine ilişkindir. Türkiye gibi erken evliliklerin oranının %14-20 olduğu, çocukluk obezitesinin giderek arttığı bir ülkede sağlık, cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimi bir an önce uygulanmalıdır.

Özel koruma önlemleri

Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde 2001'de dile getirdiği endişelerini karşılayan orta dereceli gelişmeler olmuştur. Çocuk haklarını ve yaşamını olumsuz olarak etkileyen ve ilgi gerektiren alanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Mülteci çocuklar

Türkiye Mülteci Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerine coğrafi bir kısıtlama getirmiştir; bu sadece Avrupa'dan gelen mültecilere mülteci statüsü verildiği anlamına gelmektedir. Yine de, Kasım 1994'ten beri hükümet Mülteci Sözleşmesi'ndeki tanıma göre mülteci olarak tanınan herkese geçici koruma vermiştir. Bu kişiler daha sonra, üçüncü bir ülkede tekrar yerleştirilmeleri BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne sevk edilmiştir.

Avupalı olmayan mülteciler için birtakım sorunlar varlığını sürdürmektedir; bu durum onları geri gönderilme riskiyle karşı kaşıya bırakmaktadır ki Mülteci Sözleşmesi'ne göre bu hükme çekince koyulamaz. Türkiye'nin İşkenceye Karşı Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülükleri de, kişilerin işkence görme tehlikesinde olduğuna dair esaslı nedenlerin bulunduğu kanaatini uyandıran devletlere gönderilmesini yasaklamaktadır.

Türkiye'nin ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocukların kimlik tespiti için yeterli bir sistemi olmadığından dikkate değer sayıda çocuğun iltica usullerine ve çocuk koruma hizmetlerine erişimi mümkün olmamaktadır. Kimlikleri tespit edilenlere de uygun geçici bakım sağlanmayıp kendi başlarına hayatta kalmaları için bırakılmakta ya da yetişkinlerle beraber, standartların altındaki koşullarda günlerce veya haftalarca alıkonulmaya zorlanmaktadır. Yetkililer, ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocuklara neden ve hangi süre için alıkonulacağına dair bilgi vermemektedir. Yaşlarını on sekizden büyük gösteren sahte kimliklere sahip olanlarla belgeleri olmayan ve on sekiz yaşından büyük gözüken çocuklar yaş testlerine tâbi tutulmaktadır. Testler kemik röntgenlerine dayanmakta ve zihinsel, sosyal ve diğer gelişim göstergelerini açıklamakta başarısız olmaktadır. Ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar uzun vadeli devlet bakımına

Genel Bakış

- 2001'den beri az bir gelişme

Öneriler

- Türkiye, mülteci çocukların hayatlarına veya özgürlüklerine karşı tehditle yüzyüze geldiği ülkelere iade edilmemesini sağlamak için Mülteci Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafı sınırlamayı kaldırmalı ve mülteci belirleme usullerindeki eksikleri giderecek önlemler almalıdır.
- Sığınmacı olarak statüleri gözden geçirilmeden önce, ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar ele alınmalıdır. Bu çocukların Türkiyeli çocuklara tanınan tüm haklara eşit erişimi sağlanmalıdır.
- Mülteci çocuklar en son çare olmadıkça alıkonulmamalı ve asla yetişkinlerle beraber tutulmamalıdır. 2006 Uygulama Yönetmeliği ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocukların alıkonulmasını açıkça yasaklayacak şekilde değiştirilmelidir. Her yeni iltica kanununa da benzer bir hüküm dahil edilmelidir.
- Kimlikleri tespit edilmiş ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar Yabancılar Polisi'ne değil Çocuk Polisi'ne sevk edilmelidir. Çocuk Polisi Yönetmeliği'nin uygulanması için ilgili çalışanlar eğitilmelidir.
- Ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar yaşları haklarında şüphe varsa bu, lehlerine yorumlanmalıdır. Sahte kimlik 18'in üzerinde bir yaş belirtse bile çocuğun beyanı kabul edilmelidir. Yaş belirme testlerinin fiziksel, bilişsel, davranışsal ve duygusal belirleyicileri dikkate alması ve kayda değer bir yanılgı payı bırakması sağlanmalıdır. Ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocukların yaş testi sonuçlarını beklerken çocuklara uygun devlet tesislerinde kalmalarına izin verilmelidir.
- Ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocuklara iç hukuktaki vesayet kurallarıyla uyumlu şekilde vasi atanmalıdır. Bu çocuklara yasal temsilciler sağlanmalıdır. Temsilcilerin çocuklara koşulsuz erişimi sağlanmalıdır. Temsilcilerin çocukları, mülteci durum değerlendirme görüşmeleri de dahil tüm adli işlemlerde temsil etmelerine izin verilmelidir. Noterler, belgesiz mülteci çocuklara vekalet düzenlerken resmi kimlik

sevk edilmelerinden önce sağlık taramasından geçirilmekte ancak bu testlerin amacından ve sonuçlarından nadiren haberdar edilmektedir. Pek çok çocuk yaş belirleme ve sağlık taraması sonuçlarını alıkonulmuş halde beklemektedir. Alıkonuşma merkezlerinden sağlık testleri için çıkarılan bazılarının ellerinin kelepçeli olduğu bildirilmiştir.

Yaşlarının on sekizden küçük olduğu belirlenen ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar SHÇEK'in tesislerinde barındırılmaktadır. Çocuklar genellikle SHÇEK çalışanlarından iyi muamele gördükleri ve yaşam koşullarının iyi olduğu yönünde bildirimde bulunmaktadır. Ne var ki, SHÇEK merkezlerinde çevirmenlerin bulunmayışı, çocukların özellikle de fiziksel ve zihinsel sağlık ihtiyaçlarına ilişkin olarak, SHÇEK çalışanlarıyla iletişim kurmaları üzerinde zararlı etkilere sahiptir. Çocukların tamamı on sekiz yaşlarına geldiklerinde nihai tahliyelerinden korkmaktadır. Mültecilerin bakım yaşı geçtiğinde SHÇEK çalışanları BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve yerel STK'lar tarafından geçiş dönemi danışmanlığı çok kısıtlı olarak sağlanmaktadır. Yeni yetişkin olmuş bu mültecilerin güvenli ve ekonomik açıdan karşılayabilecekleri barınma elde etmeleri neredeyse imkânsızdır.

Ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocukların, kanunlara göre devlet orta öğretim okullarına gitme, resmi olmayan eğitim ve meslek programlarına katılma hakları bulunmaktaysa da eğitime erişimleri son derece kısıtlıdır. Devletin oturma izinleri vermedeki eksikliği, oturma izni yabancı uyrukluların orta öğretim okullarına gitmesi için gerekli bir belge olduğundan çocukların resmi eğitimden yararlanmalarının önünde önemli bir engeldir. Yalnızca bir avuç çocuk düzenli olarak ve de sıklıkla "misafir" öğrenci olarak liselere gitmektedir, bu da diploma alamamaları anlamına gelmektedir. Bir kısım öğrenci Türkçe'deki yeterlilik eksikliklerinden dolayı okula alınmamaktadır, diğerleri de devletin eğitim yetkilileri tarafından çocukların kendi ülkelerindeki belgeleri bulunmadığı için eğitim düzeylerinin belirlenmemediği söylenerek çocuklar okula alınmamıştır. Anlamlı eğitim olanaklarının eksikliği çocuklar tarafından Türkiye'de karşılaştıkları en önemli engellerden biri olarak algılanmaktadır.

Ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar devlet sağlık hizmetlerine erişmekte büyük güçlük çekmektedir. Bunun sebebi büyük ölçüde, çok yüksek ücretler gerektirdiğinden oturma izni alamamalarından ve kanun izin verdiği halde devlet yetkililerinin bu ücretleri düşürmemesinden kaynaklanmaktadır. Oturma izinleri olmadan ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocuklara devlet sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlanmaları için sistemle uyumlu ve hizmetlerden yararlanamları için gerekli kimlik numaraları verilmemektedir. Her ne kadar SHÇEK çocuklara devlet sağlık hizmetlerini geçici olarak temin etmekteyse de bu çabalar sürdürülebilir değildir. Küçüklerin erişebildiği sınırlı sağlık ve psikolojik bakım da yerel STK'ca kısıtlı kaynaklarının izin verdiği ölçüde sağlanmaktadır.

Ailelerinden ayrılmış çocuklar polis kayıtlar yapılırken fazla güçlükle karşılaşmamakta ancak İçişileri Bakanlığı'nın "geçici sığınma" statü görüşmelerini yürütmesi için çok uzun süre beklemektedirler ve sadece az sayıdaki çocukla görüşme yapıldığı bilidirilmektedir. Bu durum, devletin onların korunma ihtiyaçlarını hızlıca değerlendirme ve karşılama becerisini kısıtlamaktadır. Çocuklar her ne kadar BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nce hızlı şekilde kaydedilseler de pek çoğu ne zaman karar verilebileceğine dair bir bilgilendirme olmaksızın çok uzun sure Komiserliğin kararlarını beklemektedir. Kayıtlar, Afgan çocukların Komiserliğin, yayım zamanında değişmiş olan, genel Afgan durumu politikası sebebiyle daha uzun süre bekleme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Komiserlik ailelerinden ayrı düşmüş çocukların on sekiz yaşlarına gelene kadar yeni bir ülkeye yerleştirilmeleri için sevk edilmediklerini fark etmiştir; bu durum bu rapor için görüşülen tüm çocuklar için bir kaygı sebebidir. Bu gecikmenin, tekrar yerleştirme ülkelerinin ve Komiserliğin, ailelerinden ayrı düşmüş çocukların yerleştirilmesinin kaçakçılık ve zorla göçü teşvik edeceği endişesini yansıttığı

görülmektedir. Sonuçta, Türkiye'deki ailelerinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar yıllarca transit olarak, eğitim ve diğer sosyal hizmetlere yeterince erişmekten mahrum halde bekletilmektedir.

Her ne kadar Türk Hukuk mahkemelerinin devlet bakımı altındaki çocuklara vasi ve kayyım atama yetkisi varsa da ailelerinden ayrı düşmüş mültecilere bunlar nadiren atanmaktadır. Yasal temsile erişimde de benzer engellerle karşılaşmaktadırlar. Ailelerinden ayrı düşmüş çocukların çoğu geçerli kimlik belgeleri olmadığından veya kendilerine oturma izni verilmemiş olduğundan yasal temsil için gerekli, noterde düzenlenmiş vekâletname çıkaramamaktadır. Her ne kadar çocuklar ceza yargılamasına tâbi olduklarında kendilerine genellikle avukat atansa da İçişleri Bakanlığı mülteci statü belirleme görüşmelerinde çocukların yasal temsiline izin vermemektedir. (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Ofisi, tüm sığınma başvurucularının durum belirleme süreci boyunca yasal temsiline izin vermektedir.) Bu rapor için görüşülen çocukların hiç birinin oturma izni bulunmamaktaydı ve bu devlet hizmetlerine erişimlerini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Polisin oturma izni alabileceklerini bildirdiği bir kaçı da ödeyemedikleri ücretlerden ve para cezalarından muaf tutulmamıştır.

Azınlıkların çocukları

Azınlıkların korunması Anayasa'da açıkça güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 42. maddesi Türkçeden başka hiçbir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamayacağını ve öğretilemeyeceğini hüküm altına almıştır. Tek istisna, Lozan Antlaşmasıyla azınlık olarak tanınan Yunan, Ermeni ve Yahudi Gayrimüslim topluklarına sağlanmıştır.

Genel Bakış
- 2001'den beri az bir gelişme

Öneriler
- Anayasa'nın 42. maddesinde derhal değişikliğe gidilmelidir.
- Azınlık vatandaşların tam olarak tanınmasının sağlanması için yasalar ayrımcı hükümlerden arındırılmalıdır.

Tanınmış azınlıkların eğitim tesisleri Özel Eğitim Kurumları Kanunu'yla düzenlenmektedir. Kanunun 5. maddesi Türkiye'deki yabancıların haklarına uygulanan karşılıklılık prensibinin azınlık okullarına da uygulanacağını düzenelemektedir. Azınlıkları vatandaş değil, yabancı olarak algılamak ayrımcılık oluşturmaktadır.

2002-2004 arasındaki dönemde, yabancı özel hukuk tüzel kişilerinin dil kursları açması ve Türkçe dışındaki dillerde radyo ve televizyon yayını yapmasına olanak tanımak için yasal girişimler olmuştur. Ne var ki, mevzuat aracılığıyla ve ağır idari gerekliliklerle getirilen kısıtlamalar sebebiyle kursların varlığı sürdürülememiştir.

Çocuk emeğinin sömürülmesi

Türkiye 1990'lardan beri çocuk emeğinin sömürülmesinin sonlandırılması için Uluslararası Çalışma Örgütü'yle (ILO) beraber çalışmaktadır. Bu alanda özellikle de sanayi sektöründe kayda değer gelişmeler olmuştur; örneğin kanunlar geliştirilmiş ve çalışan çocukların sayısı fark edilir derecede azalmıştır. Yine de Türkiye'de çocuk emeği sömürüsünün sonlandırılması için alınması gereken uzun bir yol vardır.

Genel Bakış
- 2001'den beri orta dereceli gelişme

Öneriler
- Türk hukuku en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin tamamını tanıyacak şekilde gözden geçirilmelidir.
- Çocuk emeği kanunları 15 yaş sınırı da dahil olmak üzere uluslararası standartlara getirilmelidir.
- Özellikle de 6-15 yaş arasındaki çocukların emeğinin sömürüsünün sonlandırılması için aile destek programları güçlendirilmelidir.
- Kanunlara ve politikalara yasal çalışma yaşındaki çocukların sendika kurma ve

Her ne kadar 2006'dan beri güvenilir istatistikler mevcut değilse de son yirmi yılda çalışan çocuk sayısının 1.700.000'den yalnızca 960.000'e düştüğü

tahmin edilmektedir, bunların 320.000'i 6-15 yaş arasındadır. Hala 630.000 civarında çocuk ağır çalışma koşulları altında çalışmaktadır, bu koşullar ILO'nun 182 sayılı sözleşmesine göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği kategorilerinden yalnızca üçünü kabul etmektedir: mevsimlik tarım işçiliği, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve sokaklarda çalışmak. Her ne kadar başka en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin var olması mümkünse de bunlar tanınmadığından araştırmalarda ve istatistiklerde görünmemektedir. Ev içinde çocuk emeği, çocuk fuhuşu, çocukların yasadışı eylemler için temin edilmesi veya verilmesi, çocuk satışı ve kaçakçılığı, borç esareti ve kölelik, çocukların silahlı çatışmada kullanılmak için zorla ya da zorunlu olarak askere alınması da dahil olmak üzere zorla ya da zorunlu çalıştırma Türk kanunlarında, ÇHS ve ILO 182 sayılı sözleşmeyle uyumlu şekilde yer almamaktadır.

Yasal olarak çocukların sendikalara veya işçi derneklerine üye olamamaktadır. Belirlenmiş yaş aynı zamanda zorunlu ilköğretim yaş aralığıyla da çelişki içerisindedir.

Kanunla ihtilafa düşen çocuklar

Çocuk adalet sisteminin mevzuattaki temeli 2005 yılında Çocuk Koruma Kanunu'nun kabulüyle büyük ölçüde değiştirilmiştir. Cezai sorumluluk için asgari yaş sınırı 11'den 12'ye, failler aleyhine yetişkin olarak yasal takipte bulunma yaşı 15'ten 18'e çıkarılmıştır. Yine de mevzuat çocuklar için özel olarak düzenlemiş bir suç ve müeyyide katalogu sağlamamaktadır. Suçlar ve müeyyideler çok sayıda kanun ve tüzüklerde yer almaktadır.Bu normların büyük çoğunluğu yetişkin ceza adalet kavramı göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 15. maddesine göre soruşturmalarda çocuk bürolarında görevli savcılar görev yapacak ve 26. maddeye göre de davalara çocuk mahkemeleri bakacaktır.

Ne var ki, 26. maddenin son fıkrası çocuklar hakkında açılan kamu davaları, Kanunun 17. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla bu kanunla kurulan mahkemelerde görüleceğini belirtmektedir; bu hüküm çocuk mahkemelerinin görevlerine getirilen istisnaya işaret etmektedir. 17. madde çocuk ve yetişkinlerin birlikte suç işlediği hallerde görevi açıklamakta ve bu hallerde soruşturma ve kovuşturmanın ayrı ayrı yürütüleceğini belirlemektedir. Ancak, 17. maddenin son fıkrası "Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde birleştirilen davalar

Genel Bakış

- 2001'den beri orta dereceli gelişme

Öneriler

- Uluslararası hukuk, hukukun ve adaletin üstünlüğü ilkeleri de dâhil olmak üzere çocukları koruyan kanunlar ilk ve ortaöğretimde öğretilmelidir.
- Her ilde çocuk mahkemeleri ve savcılıklarda çocuk büroları kurulmaldır ve henüz psikologların, psikiyatrların ve pedagogların bulunmadığı yerlere bunlar atanmalıdır.
- Yaşına ve kendisine yöneltilen suçlamalara bakılmaksızın her çocuğun, çocukların korunmasına dair uluslararası sözleşmelerdeki ve Türk Çocuk Koruma Kanunu'ndaki korumalaradan yararlanması sağlanmalıdır.
- Çocuğun gözaltına alınması, tutuklanması ve hapsedilmesi en son başvurulacak önlem olmalı ve bu uygun olan en kısa süre boyunca devam etmelidir.
- Masumiyet karinesine tamamen uyulmalıdır.
- Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuklar yetişkinlerden her zaman ayrı tutulmalı ve cezai suçlamanın ciddiyeti ve türüne bakılmaksızın ayrı yargılanmalıdır.
- Hakim ve savcılar çocukların dâhil olduğu dosyalara bakarken gerekli özerni göstermeli, bu dosyalara sıradan soruşturma ve davalara göre öncelik tanıyarak soruşturma ve davaları hızlandırmalıdır.
- Çocukların savunma hakkının tam olarak sağlanması için savcılar ve barolar arasında yakın iletişim sağlanmalıdır.
- Polisin ve uzmanlaşmış hakim ve savcılar da ceza soruşturmaları ve davalarına dâhil olan çocukların korunması üzerine uluslararası ve ulusal ilkeler ile teknikler

genel mahkemelerde görülür." hükmüyle ana kuraldan ayrılmaktadır. Buna göre çocuklar ve yetişkinlere karşı davalar eğer "kesinlikle zorunlu görülürse" birleştirilecek ve genel mahkkeme yargılamada görevli olacaktır. Kanun burada neyin kesinlikle zorunlu durum olabileceği konusunda açıklama yapmamaktadır. Bu hüküm, hâkime açıkça takdir yetkisi vermektedir. Gerekliliklerin ne olduğuna dair sabit kriterlerin yokluğu mahkemelerin rahatlıkla davaları birleştirebileceği bir durum yaratmaktadır. Bu kanun hükmü uluslararası hukuku açıkça ihlal etmektedir.

Bir diğer önemli endişe konusu da çocukların dâhil olduğu yargılamaların süresidir. UNICEF'in yakın zamanda yürüttüğü bir araştırmaya göre özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların %90'ı yargılamayı veya temyizi beklemektedir. Bu, masumiyet karinesinin bir ihlalidir.

Çocuk mahkemelerinin sayısı yetersizdir; bu mahkemelerdeki sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü çok fazladır ve uzman sayısı yetersizdir. Bunun sonucunda yargılama daha uzun sürmekte ve çocukların özgürlüklerinde yoksun bırakıldığı süre uzamaktadır. Adalat Bakanlağı'nın sağladığı bilgiye göre kırk ildeki çocuk mahkemelerinde şu anda 31 psikolog, 24 pedagog, 23 sosyal hizmet uzmanı görev yapmaktadır (Ceza Adaleti Sistemi – Luca Perili – Avrupa Komisyonu). [27]

Bianet'in (Diyarbakır) 18 Mayıs 2009 tarihli haberine göre, İl İnsan Hakları Komitesi (Diyarbakır Valiliği'nin bünyesinde) Diyarbakır E Tipi Cezaevi'ndeki çocuklarla görüşme yapma izni almış ve bu görüşmeler sonucundaki gözlemler siyasi koğuşta yatan çocuklara karşı ayrımcılık yapıldığı bulgusuna varmıştır. Üç kişilik heyet, 3 Nisan'da çocuklarla ve hapishane idaresiyle yaptığı görüşmeler sonunda, bulguları ışığında ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine dair bir rapor vermiştir. Komitenin bulgularına göre siyasi tutuklu ve hükümlülere sıcak su çok kısa süre için ve yetersiz olarak verilmektedir. Adi suç koğuşlarındaki çocuklar sıcak suyun kendilerine fazla ve sürekli olarak verildiğini belirtmektedir. Kürtçe ve sansürlenmemiş yayınlar iletilmemektedir. Yasal yerel televizyon kanalları engellenmiştir. Siyasi koğuştaki çocukların cezaevi aracında mahkemeye götürülürken fiziksel ve psikolojik şiddete maruz bırakılması ciddi bir iddiadır. Çocukların ellerinin kelepçelenmesi de ciddi bir ihlaldir.

Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan 2010 değişikliklerinde yasadışı toplantı ve gösterilere katılan veya yasadışı örgütlerin propaganda malzemelerini dağıtan çocukların terör suçlarından yargılanmasını yasaklanmış ve terörle ilişkin suçlarla suçlananların cezaları azaltılmıştır.

İnsan hakları örgütlerinin raporları sözü geçen değişikliğin uygulanmadığını göstermektedir. 2011'in Nisan ayı sonunda yapılan değişikliği takiben toplam 424 çocuk gözaltına alınmış, bunların 129'u tutuklanmış ve cezaevine gönderilmiştir. İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi'nin raporuna göre terörle mücadele timleri çocukların evlerini sabahın erken saatlerinde basmış ve bu çocukları birkaç saat boyunca Terörle Mücadele bürosunda tuttuktan sonra güvenlik biriminin Çocuk Şubesi'ne nakletmiştir.

İnsan Hakları Ortak Platformu ve Ankara Çocuk Platformu, çocukların ve çocuk adaletiyle ilgilenen hükümet birimlerinin çalışanlarının öykülerini toplayarak bir araştırma yürütmektedir; her ne kadar sonuçlar bu raporda açıklanmaya henüz hazır değilse de bu vakaların istisnai olmadığını ve yalnızca zayıf polis faaliyetlerinin ve ceza adaletinin sonucu olmadığını söylemek güvenli olacaktır. Diğer sağlıksız uygulamalar arasında Çocuk Koruma Kanunu ihlal edilerek çocukların kelepçelenmesi, hafif suçlar işlemiş çocuklara karşı şiddet kullanılması ve hapsetmek en son başvurulması gereken önlemken, bu önlemin ilk aşamada kullanılması bulunmaktadır. Bu araştırmanın ilk sonuçları, tüm bu vakaların adaletin dağıtılmasındaki geciklemeler, çocukların adalete erişiminin önündeki engeller, yalnızca varlıklı ve desteklenen insanların adalete erişebildiğine tanıklık edilmesi ve kanunların

[27] http://www.avrupa.info.tr/Files/CRIMINAL%20JUSTICE%20SYSTEM.pdf

özgürlüğün önünde engel olduğu algısıyla birleşmesi sebebiyle çocukların adalet ve hukuk devletine olan inançlarında bir sarsılma olduğunu göstermektedir.